

Paweł Figurski

"Imagining the sacred past: hagiography and Power in early Normandy", Samantha Kahn Herrick, Cambridge-London 2007 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 100/2, 326-328

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pieża i inne pisma rzymskiego synodu generalnego z kwietnia 1059 r. oraz zawarcie doniosłego przymierza z normańskimi książętami: Ryszardem z Aversa (Kapui) i Robertem Guiscardem. Osobny rozdział Hägermann poświęcił również papieskiej dyplomacji i kościelnym reformom. W kręgu aktywnej polityki Mikołaja II obok południowej Italii znalazły się także Francja, Anglia i Niemcy. Szkoda, że w tym wypadku autor nie wykorzystał repertorium dokumentów legatów papieskich: S. Weiss, „Die Urkunden der päpstlichen Legaten von Leo IX. bis Coelestin III. (1049–1198)”, Beihefte zu J. F. Böhmer, *Regesta Imperii*, t. XIII, Köln–Weimar–Wien 1995.

Książka Dietera Hägermanna o Stefanie IX, Benedykcie X i Mikołaju II znalazła się w zapowiedziach wydawniczych już u zarania serii „Päpste und Papsttum” w latach siedemdziesiątych XX w. Stąd nie może dziwić tradycyjne ujęcie tematu badawczego, rozumianego przez autora dość jednostronnie jako preludium do konfliktu międzyregnum *a sacerdotium* za Henryka IV i Grzegorza VII, chociaż obecnie należałoby go interpretować w kontekście przejścia od pasywnej do aktywnej funkcji papieżstwa w dziele reformy Kościoła po 1046 r. Poza tym o ile ważne pontyfikaty Leona IX i Aleksandra II stały się ostatnio przedmiotem całościowych ujęć monograficznych², to krótki pontyfikat Wiktora II zasługiwał na obszerniejsze uwzględnienie. Braku tego nie rekompensuje ogólne, czterostronicowe wprowadzenie ani rozproszone po całej książce odwołania do pontyfikatu Wiktora II. Trzeba jednak zaznaczyć, że pierwotna koncepcja serii „Päpste und Papsttum” przewidywała oddzielny (niezrealizowany) tom Hansa Heinricha Kaminsky'ego, który miał być poświęcony papieżom Damazemu II, Leonowi IX i Wiktorowi II. W sumie Hägermann dał jednak kompetentny wykład fragmentu dziejów papieżstwa, oparty przede wszystkim na samodzielnej interpretacji skromnej podstawy źródłowej.

Przemysław Nowak
Polska Akademia Nauk
Instytut Historii

Samantha Kahn Herick, *Imagining the Sacred Past: Hagiography and Power in Early Normandy*, Harvard University Press, Cambridge (MA.) — London (U.K.) 2007, Harvard Historical Studies, 156, s. XIII + 256.

„Oto dałem wam władzę stąpania po wężach i skorpionach, i po całej potędze przeciwnika, a nic wam nie zaszkodzi” (Łk 10, 19). Słowa Jezusa, wypowiedziane do 72 uczniów po ich powrocie z misji głoszenia królestwa Bożego, są motywem często pojawiającym się w średniowiecznej hagiografii¹. Z tymi słowami, wyznaczającymi plan działalności świętych, mamy do czynienia również w przypadku: „Vita Taurini” (op. rec., s. 120 nn.), „Vita Vigoris” (s. 84 nn.) oraz „Passio Nicasi” (102 nn.) — głównych tekstów hagiograficznych analizowanych w recenzowanej książce. Autorka, badaczka pracująca w Syracuse University (Nowy Jork), zajmuje się problematyką normandzką

² Ch. Munier, *Le Pape Léon IX et la Réforme de l'Église 1002–1054*, Strasbourg 2002; T. Schmitt, *Alexander II. (1061–1073) und die römische Reformgruppe seiner Zeit*, Päpste und Papsttum, t. XI, Stuttgart 1977.

¹ Op. rec. s. 117, przyp. 20; s. 118, przyp. 22 i 23.

hagiografii od kilku już lat. Jak sama stwierdza, inspiracją do podjęcia badań był dla niej rowerowy objazd po Normandii, podczas którego ożyła w jej wyobraźni średniowieczna przeszłość tego regionu (s. X). Tak też praca amerykańskiej uczoney koncentruje się na jedenastowiecznych wyobrażeniach o historii Normandii oraz wykorzystaniu teje historii w dziełach hagiograficznych o św. Taurynuszu — pierwszym biskupie Évreux (główne miasto regionu Évrecin) z czasów początku chrześcijaństwa; św. Vigorze — szóstowiecznym ewangelizatorze terenów późniejszego Bessin i św. Nikazjuszu — wyznaczonym do objęcia katedry w Rouen przez papieża Klemensa I, lecz zamordowanym przez pogan w drodze do swej diecezji w Vexin (południowe pogranicze prowincji).

Wymienieni święci byli związani z regionami, które znalazły się w granicach władztwa normandzkiego. Samantha K. H e r r i c k próbuje wykazać, że przyczyną ich szerszego kultu były ambicje normandzkiego dworu z początków XI w., a propagowanie tego kultu miało na celu m.in. podporządkowanie władzy potomków Rollona regionów: Évrecin, Bessin oraz Vexin. Hagiograficzne dzieła poświęcone trzem świętym były zatem próbą legitymizacji normandzkiego dziedzictwa. Pokazują one proces afirmacji wartości, które żywili frankijscy władcy, stanowią też odpowiedź na zarzuty o pozornej chrystianizacji Normanów (m.in. s. 4, 71, 136). Autorka rozpatruje wspomniane kwestie w szerokim kontekście źródłowym, zajmuje ją m.in. pierwsza normandzka kronika Dudona z St. Quentin, w której odzwierciedlają się ambicje normandzkiego dworu początku XI stulecia². Wydaje się, że podjęta przez Herrick próba utożsamienia Dudona z autorem „Vita Taurini” jest zbyt odważna i nieprzekonująco udokumentowana (s. 64–66).

Odważa w stawianiu hipotez to ważna cecha omawianej monografii. Autorka dowodzi na przykład, że „Vita Taurini”, „Vita Vigoris” oraz „Passio Nicasii” powstały w latach dwudziestych i trzydziestych XI w. (s. 13–33). Umieszczenie rozważanych tekstów w pierwszych dekadach tego stulecia daje możliwość rozpatrywania ich przez pryzmat ambicji ówczesnego dworu normandzkiego, gdy uwidoczniło się dążenie do zapewnienia władcy silnego autorytetu, zarówno w obrębie własnego dziedzictwa, jak i na „arenie międzynarodowej”. Trzy dzieła hagiograficzne byłyby zatem, według malowniczego określenia autorki, forpocztami normandzkiej władzy w Évrecin, Bessin i Vexin (s. 115). Każde z nich spełniało jednak określone funkcje: „Vita Taurini” stwarzała okazję do nawiązania bliższych relacji między Évrecin — uświęconym działalnością św. Taurynusza — a hrabstwami Blois i Chartres po okresie rywalizacji o te tereny w pierwszych dziesięcioleciach XI w. między Ryszardem II, Hugonem Kapetem oraz Odonem II — hrabią Blois (s. 33–38). Zadaniem „Vita Vigoris” było podkreślenie normandzkiego charakteru władztwa w Normandii Dolnej — na terenie niepodlegającym realnej władzy potomków Rollona aż do XI w. (s. 38–44). „Passio Nicasii” miałyby zaś legitymizować normandzkie pretensje do francuskiej części Vexin (s. 44–49).

Próba uzyskania na terytoriach normandzkiego pogranicza uznania autorytetu władcy to nie jedyny cel powstania wspomnianych tekstów. Hagiograficzne opowieści były również, według Herrick, odpowiedzią na zarzuty o pozorność chrześcijaństwa wśród potomków Rollona. Cel ten owe opowieści realizować miały poprzez ukazanie apostolskości świętych. Autorka buduje więc swą tezę wokół sformułowania biblijnego, nie rozważając problemu formacji intelektualnej średniowiecznych autorów, którzy czasem bezwiednie przenosili sformułowania biblijne do dzieł hagiograficznych. „Passio Nicasii” zyskuje apostolski charakter poprzez umieszczenie w tekście obrazów z żywota św. Dionizego — chrystianizatora Galii (s. 100–104). Podkreślanie apostolskości patronów kościoła lokalnego, dostrzeżone również w tych tekstach, było często argumentem w walce o prymat. Herrick dostrzegła tę możliwość, stwierdzając jednak, że naczelnym zadaniem wykazywania apo-

² W. F a ł k o w s k i, *Opis czy kreacja rzeczywistości — pierwsza kronika normandzka*, [w:] *Tekst źródła. Krytyka — Interpretacja*, red. B. T r e l i Ń s k a, Warszawa 2005, s. 86.

stolskiej proveniencji kościołów normandzkich było przede wszystkim odparcie zarzutów o pozorności chrześcijaństwa na terenach podlegających władzy potomków barbarzyńców (s. 116–122).

Rozważając aspekty działalności poszczególnych świętych, Herrick dochodzi do wniosku, że „Vita Taurini”, „Vita Vigoris” oraz „Passio Nicasii” były próbą przedstawienia Normanów jako następców świętych, co dodatkowo miało przyćmić barbarzyńskość ich historii (s. 114). W żywocie św. Taurynusza anioł obwieszcza ludowi konieczność zniszczenia Évrecin, by mogło być ono odnowione w lepszym stanie, co autorka uznaje za wpisanie normandzkich zniszczeń z VIII i IX w. w plan Bożej opatrności (s. 60–67).

Bogaty zestaw treści i znaczeń, jakich dopatruje się Herrick w interesujących nas utworach hagiograficznych, zmusza do zadania pytania o możliwości ich recepcji przez współczesnych (s. 127–132). Autorka dostrzega wyraźny problem związany z zagadnieniem kultury ludowej i rozpowszechnianiem idei tekstów pośród „mas” (s. 7 n., 120, 130). Uczona opiera się w swych rozważaniach na średniowiecznych praktykach pobożności — uroczystościach wspomnienia świętych, pielgrzymkach i ludowych pieśniach, które mogły przekazywać postulaty dzieł hagiograficznych. Tymczasem wydaje się, że rozważane teksty należy rozpatrywać szerzej w kontekście elit. Na więcej uwagi zasługuje m.in. aspekt fundacji klasztoru w Cerisy (s. 36–40 — ogólny kontekst normandzkiej fundacji; s. 75–78 — analiza „fundacji” dokonanej przez św. Vigora), czy klasztoru św. Taurynusza. Wydaje się, że w ten sposób lepiej można by zrozumieć treści zawarte w dziełach, których powstanie wiąże przecież autorka z wymienionymi fundacjami.

Omawianą książkę, która stanowi w zasadzie studium źródłoznawcze „Vita Taurini”, „Vita Vigoris”, „Passio Nicasii”, należy pochwalić za inteligencję interpretacji, błyskotliwość i odwagę stawianych hipotez. Czasem ustalenia autorki wydają się jednak zbyt wyrafinowane, na co sama Herrick skarżyła się, komentując niektóre inne opracowania na temat średniowiecznej hagiografii... (s. 10). Oddzielna analiza poszczególnych źródeł jest interesująca w lekturze, choć liczne powtórzenia mogą sprawiać wrażenie, że częstotliwość pojawiania się pewnych ustaleń ma być kolejnym argumentem na ich rzecz. Dużym walorem pracy jest bezpośrednie sięganie do przekazów rękopiśmiennych źródeł, stąd też nie mogło zabraknąć w książce dwóch dodatków (s. 139–149), poświęconych kwestiom transmisji manuskryptów.

Paweł Figurski
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny

Jan Szymczak, *Pojedynki i harce. Turnieje i gonitwy. Walki o życie, cześć, sławę i pieniądze w Polsce Piastów i Jagiellonów*, Wydawnictwo DIG, Warszawa 2008, s. 288.

Książka Jana Szymczaka wpisuje się w nurt pisarstwa historycznego poświęconego obyczajom i zwyczajom rycerskim, stanowiąc kontynuację badań podejmowanych ostatnio m.in. przez Andrzeja Nowakowskiego, Stefana K. Kuczyńskiego, Wojciecha Iwanicza, Dariusza Piwowarczyka i Bogdanę W. Brzustowicz. Autor, specjalizujący się od lat w zagadnieniach związanych z militarną stroną rycerskiej profesji, koncentruje się na tej tematyce również w swej najnowszej pracy. Ze wstępu dowiadujemy się, że książka ma wypełnić lukę w naszej wiedzy